

Η ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΟΡΑΜΑ

Θεοδώρου Ξ. Γιάγκου

Αρχομένου του 20ού αιώνα ένα τυπικό πατριαρχικό γράμμα έμελλε να χαράξει την πορεία ενός οράματος, που καθόρισε έκτοτε πολλαπλώς τις εκκλησιαστικές σχέσεις και συνάμα τη θεολογική αναζήτηση. Πρόκειται για την Εγκύκλιο Επιστολή προς τους πατριάρχες και τους αρχιεπισκόπους των Αυτοκεφάλων Εκκλησιών που απεστάλη τη 12η Ιουνίου 1902 από τον διορατικό και έμπειρο προκαθήμενο της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως Ιωακείμ Γ', εναρξαμένης ήδη προ έτους της β' πατριαρχίας του (1901-1912)¹. Στο συγκεκριμένο γράμμα αναδεικνυόταν ως πρώτο θέμα άμεσης ανάγκης η εν αγάπη συνάντηση των Ορθοδόξων Εκκλησιών και η ενίσχυση της συνεργασίας τους προς άρση της εσωστρέφειας, ενώ παράλληλα χαρασσόταν ένα αδρό πλαίσιο της Οικουμενικής Κινήσεως. Περαιτέρω, ειδικότερα, η Επιστολή στρεφόταν περί τρία αντικείμενα: την άμυνα κατά της εκκοσμικεύσεως που ήταν απόρροια του Διαφωτισμού, την πιθανή αναπροσαρμογή του ημερολογίου και του πασχαλίου και τέλος την προσέγγιση με τους άλλους χριστιανούς και την αναγκαιότητα υπάρξεως ενιαίας γραμμής από την πλευρά των Ορθοδόξων Εκκλησιών δια πανορθόξων διασκέψεων. Εδώ ακριβώς συλλαμβάνεται η ιδέα της συγκλήσεως οικουμενικής συνόδου, ενός αγνοημένου για πάνω από χίλια χρόνια θεμελιώδους εκκλησιολογικού θεσμού, με την ελπίδα ότι αυτή καθεαυτή η σύνοδος θα δώσει λύσεις σε χρονίζοντα προβλήματα, κυρίως και κατ' εξοχήν τότε στο θέμα του εθνοφυλετισμού, και θα ανοίξει τις πύλες της συστηματικής έρευνας της θεολογικής μας ταυτότητας. Στις απαντητικές επιστολές των προκαθημένων των Ορθοδόξων Εκκλησιών τέθηκαν υπόψη του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και άλλα φλέγοντα θέματα πανορθόξου ενδιαφέροντος και με αυτόν τον τρόπο άρχισε να σχηματίζεται η θεματολογία της συνόδου.

Το δεύτερο αποφασιστικό βήμα συντελείται με τη σύγκληση, κατά τον Μάιο του 1923 στην Κωνσταντινούπολη, του Πανορθόξου Συνεδρίου, εν μέσω σκληρότατων δοκιμασιών του ποιμνίου και των ποιμένων των επαρχιών του Θρόνου, εξαιτίας της Μικρασιατικής Καταστροφής. Στην συγκεκριμένη περίπτωση πρωταγωνιστικό ρόλο είχε μια αμφιλεγόμενη ρηξικέλευθη προσωπικότητα, ο πατριάρχης Μελέτιος Δ' (Μεταξάκης). Το Συνέδριο επελήφθη των θεμάτων που ετέθησαν από την αλληλογραφία του Ιωακείμ Γ'(1902/4) και έθεσε επί τάπητος σειρά όλη νέων κοινής προοπτικής, υπό την αίρεση, όπως ανέφερε ο πατριάρχης στην εναρκτήρια ομιλία του, ότι οι

αποφάσεις του Συνεδρίου «θα λάβωσιν κύρος προς εφαρμογήν είτε από Συνόδου Πανορθόδοξου είτε από αποδοχής αυτών υπό των Συνόδων μιας εκάστης των επί μέρους Αγίων Εκκλησιών». Με αυτή και μόνη την επισήμανση του πατριάρχη καθίσταται σαφές ότι η ανάγκη για σύγκληση Οικουμενικής Συνόδου γίνεται πιο επιτακτική. Μάλιστα στο συγκεκριμένο Συνέδριο είχε αποφασισθεί αυτή να γίνει το 1925 στη Νis της Σερβίας, με αφορμή την 1600ή επέτειο από την Α΄ Οικουμενική σύνοδο, μια σκέψη που αναδύθηκε αυθόρμητα μέσα από υπερβολική αισιοδοξία, γι' αυτό και σύντομα διαπιστώθηκε ότι ήταν ουτοπική, τουλάχιστον ως προς τη δυνατότητα επαρκούς προετοιμασίας. Έτσι κρίθηκε ότι ήταν απαραίτητη η πίστωση χρόνου, γιατί και τα νέα ζητήματα που ετέθησαν απαιτούσαν βαθειά μελέτη των πηγών. Τα θέματα επίσης που συζητήθηκαν στο Συνέδριο ήταν για πολλούς προκλητικά και επομένως πιθανολογούμενον ότι θα δημιουργούσαν αντιδράσεις. Στην πραγματικότητα η θεματολογία του συγκεκριμένου Συνεδρίου σχηματοποίησε δυο θεολογικές τάσεις και κατ' επέκταση παρατάξεις, που είναι μέχρι και τις μέρες μας υπαρκτές. Από τη μια οι εκσυγχρονιστές που επιζητούσαν την αποτίναξη των βαρίδιων του παρελθόντος, τα οποία προέκυψαν από ποικίλους λόγους, εν οίς η παρερμηνεία ή ακόμα και η νόθευση των κανονικών διατάξεων, ιδίως δια μέσου των χειρογράφων «χυδαιονομοκανόνων», όπως τους ονομάζουν οι συγγραφείς του Πηδαλίου, προς αντιμετώπιση των επικρίσεων κατά της Εκκλησίας από την πλευρά των Διαφωτιστών, και από την άλλη οι συντηρητικοί που ήταν είτε προσκολλημένοι «στο γράμμα του νόμου» είτε ανήσυχτοι από τους τολμηρούς «νεολογισμούς».

Ποια ήταν τα συμπεράσματα του Συνεδρίου;

1. Η αναπροσαρμογή του ημερολογίου κρίθηκε θετικά και υιοθετήθηκε στη συνέχεια από κάποιες Ορθόδοξες Εκκλησίες. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η απόφαση για προσαρμογή του ημερολογίου δεν στηριζόταν στο γρηγοριανό, αλλά στα επιστημονικά συμπεράσματα ενός ορθόδοξου μεγάλου, όχι και όμως και τόσο γνωστού επιστήμονα, εκπροσώπου της Εκκλησίας και του βασιλιά της Σερβίας στο Συνέδριο, του Milangovitch. Επομένως πολύ λίγο έχει βάση η κατηγορία περί υιοθετήσεως του παπικού ημερολογίου.
2. Στην ίδια περίπου συνάφεια εντάσσεται και η πρόταση περί μεταφοράς των επισημοτέρων εορτών από τις ενδιάμεσες ημέρες της εβδομάδας στην προσεχή Κυριακή για την ευχερέστερη συμμετοχή των πιστών στη λατρεία. Το θέμα, ιδίως όσον αφορά την Ορθόδοξη Διασπορά, επανήλθε στην ποιμαντική επικαιρότητα, κατά τη διάρκεια ενός συνεδρίου περί κοινού εορτασμού του Πάσχα όλων των χριστιανών που έγινε το 1977, χωρίς έκτοτε να διαγραφεί από το

σχετικό προβληματισμό, προκειμένου περί των Ορθοδόξων της Διασποράς.

3. Οι συζητήσεις περιστράφηκαν σε ένα παλαιό θέμα που ετέθη το 1910 με γράμμα της Ιεράς Συνόδου του Καρλοβικίου προς τον Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' και επανήλθε με νεώτερο (1920) του Αρχιεπισκόπου Βελιγραδίου Δημητρίου προς τον τοποτηρητή του πατριαρχικού Θρόνου Προύσης Δωρόθεο περί του δευτέρου γάμου των εν χηρεία κληρικών. Στο νεώτερο γράμμα υπογραμμίζονταν μεταξύ άλλων ότι το ζήτημα ήταν επώδυνο για τη Σερβική Εκκλησία, καθόσον το ένα τρίτο των ιερέων τότε ήταν σε χηρεία, πολλοί μάλιστα ιερείς είχαν στέψει χωρίς άδεια άλλους κληρικούς, και ότι ο θεολογικός κόσμος είχε διαχωρισθεί σε αντιτιθέμενες παρατάξεις, εκφράζουσες η κάθε μια τα επιχειρήματά της. Η μια υποστήριζε τη δυνατότητα συνάψεως δευτέρου γάμου, καθόσον οι κανονικές επιταγές του βου κανόνα της Πενθέκτης είναι πειθαρχικής φύσεως και διαμορφώθηκαν συνεπεία πολλών περιστάσεων κατά τη βυζαντινή περίοδο, δηλαδή είχαν ιστορικό χαρακτήρα. Επομένως οι αυτοκέφαλες Εκκλησίες θα μπορούσαν να μετριάσουν την αυστηρότητα της πειθαρχίας. Η δεύτερη (σε αυτήν συγκατέλεγε εαυτήν και η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Σερβίας) υποστήριζε ότι ο συγκεκριμένος κανόνας, θεμελιωμένος στο θείο δίκαιο, δεν μπορεί να παρακαμφθεί παρά μόνο με αναθεωρητική απόφαση Οικουμενικής συνόδου. Με αφορμή αυτό το ζήτημα, το Συνέδριο της Κωνσταντινουπόλεως έθεσε και άλλα που σχετίζονται με τους κληρικούς, όπως π.χ. αυτό του εκσυγχρονισμού της εξωτερικής περιβολής τους.
4. Το Συνέδριο συζήτησε και το θέμα των κωλυμάτων του γάμου με σκοπό την επανεξέτασή τους, χωρίς όμως να κάνει κάποια εξιδιασμένη αναφορά στο πρόβλημα των μικτών γάμων, καθόσον τότε δεν ήταν τόσο οξύ εξ'επόμενης ποιμαντικής.
5. Ο πολυπράγμων πατριάρχης Μελέτιος έθεσε για πρώτη φορά επίσημα το θέμα της διαρρυθμίσεως των νηστειών, υποστηρίζοντας ότι η οικονομία επιτάσσει την τήρηση του minimum αυτών, δηλαδή μόνο της Μεγάλης Τεσσαρακοστής και των δυο ημερών της εβδομάδος (Τετάρτης και Παρασκευής), καθοριζόμενες από τον 68ο αποστολικό κανόνα, «ως εκ του απροσφόρου του τρόπου ζωής πολλών πιστών εντός θρησκευτικώς αδιαφόρων ή εισέτι εχθρικώς διακειμένων κρατών».

Τα θέματα ηχούν την προβληματική που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο των ζυμώσεων για τη σύγκληση της Οικουμενικής συνόδου και αποτυπώνουν τις

περιορεύουσες θέσεις δια των οποίων υποστηριζόταν η ανάγκη συγκλήσεως της συνόδου.

Το τρίτο βήμα είναι πιο προωθημένο ως προς τη θεματολογία και έγινε στην Προκαταρκτική Επιτροπή των Αγίων Ορθοδόξων Εκκλησιών που συνήλθε στην Ιερά Μονή Βατοπαιδίου, τον Ιούνιο του 1930, «εν τη οφειλετική μερίμνη της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ως προκαθημένης». Εδώ κωδικοποιήθηκε με εξαντλητική πλέον καταγραφή το κοινώς αποδεκτό θεματολόγιο της μελετωμένης Συνόδου, συνισταμένων στα εξής δεκαεπτά: 1) Το ρωσικό πρόβλημα με την παράκληση προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη «όπως ενεργήσει τα δέοντα προ της Προσυνόδου», 2) την επίταση της επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ των Ορθοδόξων Εκκλησιών, 3) τη βελτίωση της μορφώσεως του κλήρου, 4) την προσπάθεια εξουρέσεως κανονικού πλαισίου διοικήσεως της ορθόδοξης Διασποράς στην Αμερική, 5) την αναζωπύρωση του μοναχικού βίου, 6) την πανορθόδοξη σύμπραξη για την αντιμετώπιση του αθεϊσμού και των παραθρησκευτικών συστημάτων, 7) την καλλιέργεια των σχέσεων με τους λοιπούς χριστιανούς και την αντιμετώπιση του προσηλυτισμού από τους ετεροδόξους, 8) το βάπτισμα των ετεροδόξων, 9) την κωδικοποίηση των ιερών κανόνων και των κανονικών διατάξεων, 10) την επίτευξη ομοιόμορφης πράξης στα θέματα του γάμου, 11) την αναδιοργάνωση των εκκλησιαστικών δικαστηρίων, 12) τον τρόπο εκλογής των αρχιερέων και των προκαθημένων, 13) το ημερολογιακό, 14) την ενοποίηση των διατάξεων του Τυπικού, 15) την ενίσχυση του ορθοδόξου χριστιανικού πολιτισμού, 16) την υποστήριξη των ποικίλων εκφάνσεων της βυζαντινής τέχνης, 17) τον καθορισμό του αριθμού των αυτοκεφάλων Εκκλησιών και των προϋποθέσεων και του τρόπου χορηγήσεως της αυτονομίας, της αυτοκεφαλίας και της πατριαρχικής αξίας.

Όπως συνάγεται από τον εκτενή κατάλογο προστέθησαν θέματα που σχετίζονται με τη λατρεία, τον μοναχισμό, την ορθόδοξη διασπορά, τις σχέσεις με τους ετεροδόξους, με ιδιαίτερη έμφαση σε θεμελιώδεις κανονικές εκφάνσεις. Αυτός ο κατάλογος με κάποιες αφαιρέσεις και κυρίως με πολλές νέες προσθήκες επαναπροσδιορίζεται στην πρώτη Πανορθόδοξη Διάσκεψη της Ρόδου το 1961, οπότε αποφασίσθηκε οριστικά η σύγκληση της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου. Ο κατάλογος εκτείνεται αριθμητικά σε υπερεκατόν θέματα διαιρούμενα σε οκτώ μεγάλα κεφάλαια. Είχε δε προσλάβει το χαρακτήρα ενός θεματολογίου που προέκυψε τρόπον τινά από ακαδημαϊκό εργαστήριο παρά αποκυήματος ποιμαντικής προβληματικής, γεγονός όχι και τόσο γνωστό στη συνοδική πράξη της Εκκλησίας. Επιπλέον θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η εποχή που συνήλθε η πρώτη Πανορθόδοξη Διάσκεψη της Ρόδου συμπίπτει χρονικά με τις παραμονές της συγκλήσεως της Β' Βατικανείου Συνόδου (1962-1965), οπότε είναι πιθανές αμφίδρομες επιδράσεις ως προς το θεματολόγιο των

δυο συνόδων. Έτσι πολύ γρήγορα διατυπώθηκαν κριτικές παρατηρήσεις και αντιρρήσεις, με συνέπεια στην Α΄ Προσυνοδική Διάσκεψη στο Σαμπεζύ της Γενεύης το 1976, οι αντιπροσωπείες των Εκκλησιών να προβούν στην αναθεώρηση του καταλόγου. Αυτή καθεαυτή η αμφιγνωμία προκάλεσε αντιδράσεις από μεγάλους θεολόγους της εποχής, με πιο χαρακτηριστική τη δημόσια κριτική που ήσκησε ο νεότερος άγιος πατήρ της Εκκλησίας μας Ιουστίνου Πόποβιτς. Πρέπει δε να επισημανθεί ότι λόγω της προσωπικότητάς του η γνώμη του ήταν βαρύνουσα και είχε ιδιαίτερη απήχηση στο μοναχικό κόσμο. Ο Ιουστίνος Πόποβιτς υποστήριζε ως προς το θεματολόγιο και τη σκοπιμότητα της συνόδου, με κάποια δόση υπερβολής, επί λέξει τα εξής: «Όλη αυτή η μέχρι τούδε παρουσιαζόμενη προβληματική και προβληματολογία περί τα θέματα της μελλούσης Οικουμενικής Συνόδου, η αστάθεια και το ευμετάβλητον των τρόπων της εξευρέσεως, της διατυπώσεως και της καταλογαφήσεως αυτών, έπειτα δε, ως εκ τούτου, αι αλλεπάλληλοι αλλαγαι και αναθεωρήσεις, - όλα αυτά, δια μιαν ειλικρινή ορθόδοξον συνείδησιν δεικνύουν και αποδεικνύουν εν μόνον πράγμα: το ότι κατά την παρούσαν στιγμήν δεν υπάρχει σοβαρόν, πραγματικόν και ανεπίδεκτον αναβολής θέμα προς σύγκλησιν μιας νέας Οικουμενικής συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Εάν όμως πράγματι υπάρχη θέμα, το οποίον θα ήξιζε να αποτελέση λόγον συγκλήσεως και συνελεύσεως μιας Οικουμενικής συνόδου, τότε είναι φανερόν ότι την ύπαρξιν ενός τοιούτου θέματος δεν έχουν ακόμη συνειδητοποιήσει οι μέχρι του νυν πρωτοπόροι, εισηγηταί, οργανωταί και ρυθμισταί των εν λόγω διαφόρων διασκέψεων, ή και συντάκται των προγενεστέρων και νεοτάτων καταλόγων θεμάτων αυτών. Διότι, αν το πράγμα δεν έχη ούτω, πως εξηγείται τότε η από του Συνεδρίου της Κωνσταντινουπόλεως του έτους 1923, διαμέσου της Διασκέψεως της Ρόδου του 1961 και έως της τελευταίας Διασκέψεως της Γενεύης του 1976, συνεχής αλλαγή του θεματολογίου και της προβληματολογίας της μελλούσης να συνέλθη Συνόδου;». Ο ίδιος στη συνάφεια του κριτικού ελέγχου, προέβη στον σκληρό χαρακτηρισμό ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο διαπνέεται από νοοτροπία Νεοπαπισμού.

Την αναίρεση των καταγγελιών του αγίου Ιουστίνου ανέλαβε ο Καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ. π. Θεόδωρος Ζήσης (τότε λαϊκός), σε ένα εκτενές άρθρο του, στο οποίο εξήρε μεταξύ άλλων το ορθόδοξο φρόνημα του Οικουμενικού Πατριαρχείου και των ιεραρχών του, επισημαίνοντας τα εξής: «Και ως προς το φρόνημα ... η ηγεσία της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως είναι υγιεστάτη και ανεπίληπτος. Οι ψίθυροι και αι υπόνοιαι των παρασκηνίων δεν τολμούν να διατυπωθούν επωνύμως και ευθαρσώς, διότι αυτομάτως θα έχαναν την αξιοπιστίαν των. Έναντι όμως αυτών υπάρχει η καθαρά, η διαυγής, η τολμηρά ομολογία πολλών ιεραρχών του Οικουμενικού Θρόνου, η οποία ουδεμίαν ανησυχίαν προκαλεί, αλλά

μάλλον αίσθησιν υπερηφανίας διά την εμπεδωμένην εμμονήν εις την Ορθοδοξίαν και το ιστορικόν της παρελθόν. Δεν θα αναφερθώμεν εις τας πολυπληθείς περί του πατριάρχου Αθηναγόρου κρίσεις, η προσωπικότης του οποίου εγράφη χρυσοις γράμμασιν εις τας σελίδας της ορθοδόξου ιστορίας ... Επί της οδού της απαραχαράκτου τηρήσεως της Ορθοδόξιας πορεύεται και σήμερον η Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως υπό την ηγεσίαν του Πατριάρχου Δημητρίου». Επικέντρωσε στη συνέχεια μάλιστα την προσοχή του στο να υπογραμμίσει ιδιαίτερος το ορθόδοξο φρόνημα του τότε Μητροπολίτη Φιλαδελφείας και νυν Οικουμενικού Πατριάρχη Βαρθολομαίου δια συγκεκριμένων αναφορών σε δημόσιες δηλώσεις του ιεράρχη, επικαταλέγοντας συμπερασματικώς τα εξής: «Θα σκιρτούν αναμφιβόλως αι άγιαι ψυχαί των Μάρκου Έφεσου του Ευγενικού και Γενναδίου του Σχολάριου και των άλλων Ορθοδόξων ηγετών, διότι κατέλιπον τοιούτους διαδόχους, τους οποίους όμως ο π. Ιουστίνος, που στηριζόμενος αγνοούμεν, θέλει ως Φλωρεντιανούς».

Η κριτική στάση απέναντι στο θεματολόγιο αποτύπωνε μια διάχυτη πεποίθηση ότι δια της Μεγάλης Συνόδου θα καταλύονταν θεσμοί, οι οποίοι κατοχυρώνονταν από τους κανόνες και την αστασίαστη κανονική παράδοση. Είναι χαρακτηριστική ενδεικτικά η περίπτωση του θέματος για την αναπροσαρμογή των διατάξεων περί της νηστείας, που ετέθη όπως είδαμε για πρώτη φορά από τον Μελέτιο Μεταξάκη και υιοθετήθηκε στη συνέχεια στη Ρόδο το 1961. Στη σχετική εισήγηση της Διορθόδοξης Προπαρασκευαστικής Επιτροπής επί των θεμάτων του πρώτου σταδίου, όπως λέγονται, διατυπώθηκαν προτάσεις που περιορίζουν τόσο τη χρονική διάρκεια των νηστίμων περιόδων όσο και την αυστηρότητα της νηστείας, παρουσιαζόμενες εφεκτικές στην κατάλυση εδωδίων, τα οποία κατά την σταθερή πράξη είχαν απαγορευθεί σε νηστιμες ημέρες και περιόδους. Π.χ. η νηστεία των Αποστόλων προτάθηκε να περιορισθεί σε οκτώ ημέρες πριν από την εορτή, όταν μεταξύ της Κυριακής των Αγίων Πάντων και της εορτής των Αποστόλων παρεμβάλλεται διάστημα περισσότερο των οκτώ ημερών. Η νηστεία των Χριστουγέννων να περιορισθεί σε είκοσι μέρες ή να παραμείνει τεσσαρακονθήμερος καταλυομένων ιχθύων και ελαίου καθόλες της ημέρες πλήν των τριών πρώτων και των τριών τελευταίων, οπότε θα πρέπει να τηρείται αυστηρή νηστεία. Στην περίοδο της Μεγάλης Τεσσαρακοστής προτείνεται να γίνεται κατάλυση ιχθύων και ελαίου από τη Β' εβδομάδα των νηστειών μέχρι και της Κυριακής των Βαΐων συμπεριλαμβανομένης. Η νηστεία του Αυγούστου προτάθηκε να παραμείνει ως έχει, αλλά να επιτραπεί η κατάλυση ιχθύος. Στις μνημονευθείσες νηστιμες περιόδους η κατάλυση ιχθύος δεν επιτρεπόταν κατά τις Τετάρτες και τις Παρασκευές.

Είναι γνωστό από τις πηγές ότι αυτά τα πρακτικά θέματα (νηστεία και θεία ευχαριστία) είχαν προκαλέσει διαμάχες ενίοτε όχι πιο περιορισμένης οξύτητας από ότι τα δογματικά. Ένας τέτοιος κίνδυνος παραμόνευε και στην προκειμένη περίπτωση. Είναι επίσης μαρτυρημένο ότι η κατάλυση των νηστειών ρυθμιζόταν σε συνάφεια προς την εορτολογική πράξη πολύ πιο ανώδυνα και χωρίς να υπάρχει η αίσθηση ότι καταλύονται ταυτόχρονα οι περί νηστείας κανόνες. Π.χ. αν η εορτή του Ευαγγελισμού συνέπιπτε τη Μ. Πέμπτη ή τη Μ. Παρασκευή, γινόταν κατάλυση ιχθύος, παρά την απαγόρευση των κανόνων: 50 Λαοδικείας και 29 Πενθέκτης. Σύμφωνα με αγιορειτικό τυπικό του 12ου αιώνα ήταν επιτρεπτή η τριήμερη κατάλυση ιχθύος λόγω της ίδιας εορτής, κατά την παραμονή, την ημέρα της εορτής και τη μετέορτη. Παρόμοια πράξη κατάλυσης ιχθύος, καθόλα τα σαββατοκύριακα της Μ. Τεσσαρακοστής εφόσον οι ιχθείς αποστέλλονταν ως ευλογία, μαρτυρείται σε ευάριθμα κτητορικά τυπικά ιδίως μονών της Κωνσταντινουπόλεως. Αυτές οι περιπτώσεις και άλλες συνηγορούν ότι στην ανέλιξη του χρόνου οι διατάξεις περί νηστείας στις επιμέρους πτυχές υπήγοντο στους νόμους της ρευστότητας, χωρίς να προκαλείται το αίσθημα της ευσεβείας. Εξάλλου μια τέτοια ελάφρυνση γινόταν πιο ανώδυνα κάτωθεν παρά δια της άνωθεν επιβολής. Έτσι οι προτάσεις της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής αντικρούστησαν, καθόσον ήταν συνυφασμένες με μια τάση εκσυγχρονισμού που αποτύπωνε τον θεολογικό συρμό της εποχής των διαβουλεύσεων για τη σύγκληση της Συνόδου, για αυτό και στη συνέχεια με την αναβίωση του μοναχισμού και της πατερικής θεολογίας ο προβληματισμός μετεβλήθη. Έτσι στη Β΄ Προσυνοδική που συνεκλήθη στη Γενεύη το 1982, το θέμα της νηστείας παραπέμπεται εκ νέου για βαθύτερη μελέτη των ποιμαντικών πτυχών, ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος σκανδαλισμού των πιστών, ύστερα μάλιστα από παρέμβαση της Ιεράς Κοινότητας του Αγίου Όρους, επιστολιμαίως διαδηλούσης προς την Προσυνοδική τους φόβους της. Στην επόμενη Προσυνοδική (Γενεύη 1986) ομοφώνως εγκρίθηκε κείμενο δια του οποίου υποστηρίχθηκε ότι η νηστεία θεωρείται θεία εντολή και κατεξοχήν έκφραση του ασκητικού ιδεώδους, αρχαιότατος θεσμός, χριστολογικού χαρακτήρα αναπόσπαστα συνδεδεμένος με την προσευχή, τη μετάνοια και τον πνευματικό αγώνα, κορυφούμενο με τη μετοχή στη θεία ευχαριστία. Έτσι κρίθηκε ότι δεν θα πρέπει να καταργηθεί ή να περιορισθεί, αλλά μόνο κατ' οικονομία επιτρέπεται η παρέκκλιση από τα αρχαιότερα παραδεδομένα δια αδήριτο ανάγκη ή δια τη χαλαιπότητα των καιρών, αρκεί βεβαίως να μην επέλθει ατόνηση του ιερού αυτού θεσμού.

Το θέμα διήλθε ένα κύκλο εκτεταμένης χρονικής διάρκειας και διαβουλεύσεων για να επανέλθει, τη πανσόφω επινεύσει του παναγίου Πνεύματος, στη βάση των κανονικώς παραδεδομένων. Παρήχθησαν όμως

καθόλη τη διάρκεια των συζητήσεων σημαντικά κείμενα, δια των οποίων ο προβληματισμός ανέδειξε τις θεολογικές παραμέτρους της νηστείας.

Κάτι αντίστοιχο, χωρίς όμως την οξύτητα και την ευρύτητα των συζητήσεων, είναι δυνατόν να ανιχνευθεί και για τα θέματα λατρείας που ετέθησαν στον κατάλογο της Ρόδου, δηλαδή την ευρύτερη χρήση της Παλαιάς Διαθήκης στις λατρευτικές συνάξεις και την αναπροσαρμογή των περικοπών, την ομοιομορφία του τυπικού και των λειτουργικών κειμένων στην τέλεση των μυστηρίων, τη μελέτη των μέσων στήριξης και ενίσχυσης της λειτουργικής ζωής και της βυζαντινής και της καθόλου ορθόδοξης τέχνης στις διάφορες εκφάνσεις της και την πληρεστέρα συμμετοχή του λαϊκού στοιχείου στη λειτουργική και άλλη ζωή της Εκκλησίας. Από τα παραπάνω μόνο το τελευταίο συζητήθηκε και καθορίστηκαν με σαφήνεια οι δογματικές και κανονικές αρχές των δυο τάξεων: των κληρικών και των λαϊκών. Αμφότερα είναι «εις εν Κυρίω, οι μεν καθοδηγούμενοι προς το αγαθόν, οι δε εφεπόμενοι μετά συμπνοίας ...» (Μ. Βασίλειος, PG 32, 830).

Όμως όλα τα θέματα λατρείας που ετέθησαν στη Ρόδο συναποτελούν πτυχές της λεγόμενης λειτουργικής κινήσεως, η οποία σταδιακά κέρδιζε έδαφος, καθόσον διακηρυσσόταν η ανάγκη αναζωπυρώσεως του ενδιαφέροντος του εκκλησιαστικού πληρώματος για συμμετοχή στη λατρεία του Θεού.

Η λειτουργική κατήχηση ήταν αίτημα που προβαλλόταν από επιφανείς εκκλησιαστικές προσωπικότητες: από ιεράρχες μέχρι και πανεπιστημιακούς δασκάλους, από ταπεινούς λευίτες μέχρι και τους λαϊκούς θεολόγους των θρησκευτικών αδελφοτήτων, βρήκε δε πολυτιμότερο σύμμαχο τον μοναχισμό, ο οποίος με την αδιάλειπτη δοξολογία του Θεού οίκοθεν αναδεικνύει το μεγαλείο της ορθόδοξης λατρείας. Και στο θέμα αυτό μπορεί να υποστηριχθεί ότι και πάλιν η χάρη του παναγίου Πνεύματος οδήγησε εν τη πανσοφία Του τα πράγματα στη σωστή κατεύθυνση, εκπληρώνοντας με αυτό τον τρόπο τις αγαθές επιθυμίες των εργατών του αμπελώνος του Κυρίου. Βεβαίως παραμένει το ζήτημα της μελέτης των λειτουργικών πηγών για να γίνει γνωστή βαθύτερα και σφαιρικότερα η ιστορία της λατρείας, προκειμένου να αξιολογηθούν και να χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια τα συμπεράσματα προς όφελος της ποιμαντικής πράξης. Αυτό όμως προϋποθέτει ακαδημαϊκή έρευνα και ως εκ τούτου εκφεύγει από τα όρια των εργασιών μιας συνόδου.

Από το 1961 μέχρι σήμερα έχουν παρέλθει 52 χρόνια προετοιμασίας μιας συνόδου που ακόμα δεν έγινε. Το διάστημα είναι υπερβολικά εκτενές και εκθέτει τρόπον τινά την Ορθόδοξη Εκκλησία στη μομφή της ατολμίας ή της αδυναμίας να λειτουργήσει συνοδικά. Όμως αυτή είναι η μια όψη του νομίσματος. Στην πραγματικότητα σε όλο αυτό το διάστημα επετεύχθησαν

πολλά, γεγονός που μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε ότι ο σκοπός της συνόδου σε πολλές πτυχές έχει ήδη επιτευχθεί. Οι προσυνοδικές συζητήσεις και οι αποφάσεις οδήγησαν σε κείμενα, στα οποία διατυπώνονται οι αλήθειες της Εκκλησίας και κυρίως διαμόρφωσαν μια θεολογική κίνηση υψηλού επιπέδου που προέβαλε τον πατερικό λόγο και τους κανονικούς θεσμούς. Περαιτέρω αντιμετωπίστηκαν και αντιμετωπίζονται ακόμα τα επίμαχα κανονικά ζητήματα που φέρνουν αντιμέτωπες τις τοπικές Εκκλησίες, όπως αυτό π.χ. της Διασποράς,. Αυτά τα κανονικά ζητήματα και μόνο δικαιολογούν απόλυτα τη σύγκληση μιας Μεγάλης Συνόδου και κατά τούτο προηγουμένως έγινε λόγος περί υπερβολής στις θέσεις του αγίου Ιουστίνου Πόποβιτς. Αν αυτά λυθούν, θα ανοίξει νέα προοπτική για τη συνεργασία των Ορθόδοξων Εκκλησιών προς επανευαγγελισμό του κόσμου, διαφορετικά θα επανέλθουμε στην αδηφάγο αυτοάνοσο εσωστρέφεια.

Ο μεγάλος βυζαντινολόγος sir Steven Runciman, τον Ιανουάριο του 1994, «απογοητευμένος από τη φθίνουσα κατάσταση του κόσμου και την αποτελμάτωση του χριστιανισμού στα πρόθυρα της τρίτης χιλιετίας μ.Χ.», εξέφρασε την αγωνία του με την εξής προφητική δήλωση: «Από τις μεγάλες ιστορικές Εκκλησίες στον επόμενο αιώνα θα επιβιώσει μόνο η Ορθόδοξη, γιατί δεν θα αποτινάξει την ιδέα ότι η θρησκεία είναι μυστήριο». Την ίδια δήλωση επανέλαβε το φθινόπωρο του 2000, λίγο πριν την τελευταία του, σε μια συνέντευξη που είχε δώσει με την ευκαιρία της τελευταίας επίσκεψής του στο Άγιο Όρος. Έκτοτε πέρασαν δέκα τέσσερα χρόνια και τα πράγματα για την Ορθοδοξία δεν φαίνεται να εγγυούνται τον ρόλο της πνευματικής ακτινοβολίας. Δυστυχώς οι Ορθόδοξες Εκκλησίες παραμένουν αιχμάλωτες στο κακό παρελθόν του εθνοφυλετισμού και της αντικανονικής αντιμετώπισης πολλών θεμάτων που σχετίζονται με τις δικαιοδοσίες. Θα αναφέρω ενδεικτικά κάποια γεγονότα, ξεκινώντας από τα πολύ πρόσφατα.

1. Η Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων αποφάσισε τη χειροτονία επισκόπου στο Κατάρ, επικαλούμενη όχι μόνο το ότι οι ιστορικές πληροφορίες θέλουν τον πατριάρχη Ιεροσολύμων ως επίσκοπο και της Αραβίας, αλλά και τη σταθερή πράξη των τελευταίων ετών αποστολής κληρικών από τη Σιωνίτιδα Εκκλησία, για την ποιμαντική μέριμνα των Ορθόδοξων στη συγκεκριμένη χώρα. Η χειροτονία του επισκόπου προκάλεσε την ισχυρή αντίδραση του πατριαρχείου Αντιοχείας, το οποίο διεκδικεί για τον εαυτό του την αρμοδιότητα στην περιοχή της Αραβίας.

2. Το πατριαρχείο Ιεροσολύμων επίσης, μετά από αλληπάλληλες επιστολές, προς τον πατριάρχη Ρουμανίας, δια των οποίων κατήγγελλε την αντικανονική εισπήδηση στα όρια της δικαιοδοσίας του, με τη σύσταση Ρουμανικής Μονής στην Ιεριχώ, χωρίς την προς τούτο κανονική άδεια, και την

εμμονή του δευτέρου να μην συμμορφωθεί προς την κανονικότητα, διέκοψε τη μνημόνευση του ονόματός του στα δίπτυχα. Έτσι εδώ και κάποια χρόνια οι δυο Εκκλησίες ευρέθησαν σε ακοινωνησία μεταξύ τους, η οποία όμως εσχάτως αποκαταστάθηκε. Λίγο πολύ η πράξη του πατριαρχείου Ρουμανίας ερεΐδεται επί των αντικανονικών άρθρων του αναθεωρημένου ΚΧ της συγκεκριμένης Εκκλησίας, δια των οποίων προβλέπεται ότι αυτή έχει την ποιμαντική ευθύνη και επί των Ρουμάνων που ευρίσκονται εκτός των ορίων της τοπικής δικαιοδοσίας της.

3. «Ο πατριάρχης Μόσχας Αλέξιος Β΄ ... με γράμμα του την 1η Απριλίου 2003, καλούσε όλες τις ρωσικής παραδόσεως παροικίες της Δυτικής Ευρώπης να επιστρέψουν στη Μητέρα Εκκλησία τους, προκειμένου να αποτελέσουν, με τις ευχές και τις ευλογίες της, μια αυτόνομη Μητροπολιτική Επαρχία, με την προοπτική το νέο τούτο αυτόνομο εκκλησιαστικό σχήμα να αποτελέσει το χωνευτήρι εντός του οποίου θα οργανωθεί η μέλλουσα τοπική, πολυεθνική Ορθόδοξη Εκκλησία της Δυτικής Ευρώπης, που θα περιλαμβάνει μέσα σε ένα πνεύμα συνοδικότητας, όλους τους ορθόδοξους, πιστούς του χώρου αυτού».

Τα παραπάνω σε συνδυασμό με το ότι έχουν φύγει από τούτη τη ζωή μεγάλες θεολογικές και πνευματικές προσωπικότητες, οι οποίες χάραξαν μια ζηλευτή πνευματική πορεία, που είχε πολλά ευεργετικά για την Εκκλησία μας αποτελέσματα, ανάμεσα σε αυτά το πρώτιστο η ανακάλυψη της πατερικής θεολογίας· επιπροσθέτως ότι αυτή την πορεία διαδέχθηκε ένας εφησυχασμός ή και αδιαφορία που στοιχειοθετείται και από την αδυναμία πρόσληψης, είτε λόγω αμάθειας είτε λόγω εγκλωβισμού στο γράμμα και όχι στο πνεύμα του πατερικού λόγου και της ορθόδοξης παράδοσης, εξ αυτών δεν φαίνεται να δικαιώνεται η προφητεία του φιλορθόδοξου βυζαντινολόγου.

Όμως το πανάγιο Πνεύμα που συγκροτεί τον εκκλησιαστικό θεσμό δύναται να εγείρει ακόμα και εκ λίθων νέα τέκνα του Αβραάμ (Λουκ. 3,8), που θα εμψυχήσουν και πάλι τη δημιουργική πνοή προς το όραμα, έτσι όπως αναδύεται από τα μυστήρια της θεολογίας.

Ο Παναγιώτατος Οικουμενικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαίος επείγεται να συγκαλέσει την Αγία και Μεγάλη Σύνοδο, γιατί οι περιστάσεις το απαιτούν και γιατί η Ορθόδοξη Εκκλησία θα πρέπει να εξέλθει επιτέλους από την «αιχμαλωσία», για να επικαλεσθώ ένα όρο που χρησιμοποίησε ο μνημονευθείς βυζαντινολόγος.